

ხატია ცაცხლაძე

ეთნოლოგიური კვლევა, ქორწინების ინსტიტუტი და მისი ძირითადი ელემენტები ძველ თბილისში

ძველ თბილისურ ყოფიერებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ქორწინების ინსტიტუტს. ეს არის საკითხი, რომელიც საინტერესო თავისებურებებითა და, ამავდროულად, მასზე არსებული ძალიან მწირი ეთნოგრაფიული მასალის არსებობითაა გამორჩეული.

თბილისურ ქორწინებაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეკავა მის წინა პირობებს, სხვადასხვა ადათსა და წესს. ქორწინებამდე წყვილთა ოჯახების ორივე მხარე იკვლევდა გენეტიკურ საკითხებს, შთამომავლობას, სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას, გვარის წარსულსა და აწმყოს... აღნიშნული პირობებიდან გამომდინარე, ქალაქი გამორჩეული იყო თავისი მიდგომებით, რეგიონებისგან განსხვავებით, და ამიტომ ის ქალაქური ქორწინების თავისებურებების სახით შენარჩუნდა.

XIX ს-ის დასაწყისში, თბილისში ქალაქური ქორწინების აუცილებელ წინაპირობად რჩება მაჭანკლობის ინსტიტუტი. ლიტერატურაში დაცული მასალების მიხედვით, დასაქორწინებელი ქალისა თუ მამაკაცის შემთხვევაში საქმის მოგვარება, ანუ წყვილის შეკვრა, აუცილებლად უფროსის კომპეტენცია იყო. ამ შემთხვევაში შუამავლები ერთვებოდნენ და იწყებდნენ მოქმედებას მხოლოდ მაშინ, როდესაც დასაქორწინებელი ასაკის გახდებოდა ქალი თუ ვაჟი.

როდესაც ვაჟი მიაღწევდა საქორწინო ასაკს, მშობლები იწყებდნენ შესაფერისი ქალის ძებნას. ამ შემთხვევაში, თუ ვინმე გახდებოდა მათი რჩეული, მყისიერად იწყებდნენ მასზე ინფორმაციის შეგროვებას, ხოლო, თუ მათთვის სრულად და-

მაკმაყოფილებელი იქნებოდა ქალის მდგომარეობა, მაშინვე აგზავნიდნენ შუამავალს ქალის ოჯახში და ატყობინებდნენ განზრახვას. ქალის ოჯახისთვის თუ ვაჟიც სასურველი აღმოჩნდებოდა, მაშინ უკვე ისინი მიდიოდნენ სასიძოს „სახლის გასასინჯად“. რა თქმა უნდა, ქალის ოჯახის სურვილიც ვაჟის ოჯახის იდენტური იყო, რადგან უნდოდათ მათ შვილს შეძლებულ, გამართულ და ნორმალური შთამომავლობის მქონე ოჯახში ეცხოვრა.

სულხან-საბას მიხედვით, „მაჭანკალი აღნიშნავს სიძის შუამავალს, მეტყევს“ [1.61]. თანამედროვე ყოფაში შეცდომით იხმარება ერთი და იგივე მნიშვნელობით მაჭანკალი და შუაკაცი, რაც უდავოდ შეცდომაა. შუაკაცი ეს იყო დამზავებელი, მომწესრიგებელი სხვადასხვა სადავო საკითხისა; ავტორიტეტული პიროვნება, რომელიც ცნობილი იყო პატიოსნებით და არავითარ შემთხვევაში არ იღებდა ფულს, რასაც ვერ ვიტყვით მაჭანკალზე. ის სრულად არ სარგებლობდა ავტორიტეტით და შუაკაცის ანტიპოდს წარმოადგენდა.

მაჭანკლებისა და შუამავლების მეშვეობით შესაქმნელ ოჯახებში წყვილი სრულად პასიურ მდგომარეობაში იდგა. ხშირ შემთხვევაში, ფაქტობრივად, მათ ბედს, ნება-სურვილის გაუთვალისწინებლად, უცხო ადამიანი წყვეტდა, რაც ხშირად ხდებოდა იმდროინდელ რეალობაში, რადგან მხოლოდ გასამრჯელოთი დაინტერესებული პირები არ ითვალისწინებდნენ არანაირ მონაცემსა და ხელისშემშლელ ფაქტორებს ქალისა და მამაკაცის მიდგომებსა თუ გრძნობებში.

თბილისში სხვადასხვა ფენის თუ წრის ხალხი სხვადასხვა კუთხით უდგებოდა ქალის არჩევას.

დაბალი სოციალური ფენის ვაჟის ოჯახს მეტად აინტერესებდა ფიზიკური სიმძიმის ამტანი, მშრომელი და მეოჯახე ქალი, ხოლო არისტოკრატების ინტერესი სოციალურ თანასწორობაში გამოიხატებოდა, ანუ მათ, ერთი მხრივ, უნდოდათ: გა-

ნსწავლული, მომხიზვლელი, შეძლებული, ხელსაქმის მცოდნე და ტრადიციული ოჯახებიდან რძლები, მეორე მხრივ კი ზნეობრივად კარგი თვისებებით, ქცევითა და მიმოხვრით გამორჩეულები.

ამ რეალობაშივე გამართლებული იყო სიყვარულით ქორწინებაც. ეს იყო გამონაკლისი შემთხვევები, რომელსაც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა და სრულფასოვნებას სძენდა ქართული ეკლესია.

არისტოკრატიულ ოჯახში ქალი განსწავლული უნდა ყოფილიყო. „ქალთა განსწავლას თბილისის არისტოკრატიულ ოჯახში რომ უფრო განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ, ვიდრე ვაჟებისას (ისინი სპორტულ-სამხედრო წვრთნას გადიოდნენ), ჩანს XIX საუკუნის რუსეთის ელჩ იაზკოვის ცნობიდანაც, რომ ყველა ქალი წარჩინებულ ოჯახში წერა-კითხვის მცოდნენი არიან“. აქედან გამომდინარე, ეს გარემოება მეტყველებდა იმაზე, რომ ასეთი ქალი შვილებსაც ამავე ტრადიციითვე აღზრდიდა. ეს იყო მნიშვნელოვანი საკითხი იმდროინდელ ქართულ მოცემულობაში, რადგან ქართველ ქალს დიდი დამსახურება აქვს წერა-კითხვის შენარჩუნებასა და გავრცელებაში.

კიდევ არსებობდა ერთი მნიშვნელოვანი ტრადიცია ქალის შემონმებისა, „გასინჯვისა“. ქალი მიჰყავდათ აბანოში და იქ ამონმებდნენ მის აღნაგობას, ფიზიკურ მხარეებს. თუ ამ მხრივ ნაკლოვანება გამოვლინდებოდა, არსებობდა ალბათობა უარის თქმისა ვაჟის მხრიდან. ქალის შემონმების ეს წეს-ჩვეულება საქართველოს არცერთ კუთხეს ახასიათებდა, ეს იყო მხოლოდ თბილისისთვის დამახასიათებელი. იოსებ გრიშაშვილის მოსაზრება ამ წესზე კი ასეთია: „აბანოში საპატარძლოს გასინჯვა წესად იყო დადგენილი... ქალს ჯირკვლებს უსინჯავდნენ, ხშირად ქალს განზრახ გააცინებდნენ კბილების მოყვანილობა რომ დაენახათ, ტუჩის ნაპობებსაც კი უზომავდნენ... პატარა და ტანმორჩილი ქალი არ ითვლებოდა პირველ ხარისხოვან პა-

ტარძლად“. ამრიგად, „მაჭანკალი ქალები არც აბანოში ივინყებდნენ თავიანთ პროფესიას. ბევრი ლამაზი ქალის ბედი გადანყვეტილა აბანოში, ბევრი სანდომიანი „ქალი და რძალი“ გაბედნიერებულა და ბევრი ფიზიკური ნაკლიც აღმოჩენია ქალს“ [2.59].

აღსანიშნავია დავით ბაქრაძის მოსაზრებაც: „აბანოში მიმავალი ქალი კაცის თვალს არ უნდა დაენახა, ამიტომ ისინი სისხამ დილით მიდიოდნენ და საღამოთი ბრუნდებოდნენ უკან, ხშირად ღამესაც ატარებდნენ იქ“ [2. 61]. აბანო სხვადასხვა ფუნქციასაც ასრულებდა, კოსმეტიკა-მონესრიგების დატვირთვაც ჰქონდა. ქალები ასევე აფიშირებდნენ ჩადრის ქვეშ დამალულ სამკაულს. აღსანიშნავია, რომ ჩადრიც ძველ თბილისურ ელემენტს წარმოადგენს.

თბილისში, გარდა სიონის აბანოსი, არსებობდა ციხის აბანოც, რომელიც უნესრიგობითა და სივინროვით გამოირჩეოდა. მას მეორენაირად აღა-მაჰმად ხანის აბანოს უწოდებდნენ.

ქართულ ყოფიერებასა და თბილისურ ქორწინებაში ყველა ეპოქას თავისი ცვლილებები მოჰქონდა, რასაც მოსახლეობის ჩვეულებები, სულიერი მოთხოვნილებები და ეკონომიკური დონე განსაზღვრავდა.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ეთნოგრაფიული მასალების საფუძველზე კვლევა-ძიება ნათლად ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ ქორწინებასთან დაკავშირებული ორიგინალური წეს-ჩვეულებების შესწავლა მჭიდროდაა დაკავშირებული აბანოსთან. ყურადსაღებია ის ფაქტიც, რომ XIX ს-ის თბილისურ ყოფას ეტყობოდა ევროპული კვალი. დაზუსტებით რომ ვთქვათ, ფეხს იკიდებდა ევროპული წეს-ჩვეულებები, რაც ნათლად აისახა თბილისური ქორწინების გარკვეულ რიტუალებზე.

ლიტერატურა – REFERENCES

1. სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი, 1928.
2. გრიშაშვილი ი., ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა, თბილისი, 1927.
3. ითონიშვილი ე., ქორწინების ზოგიერთი წეს-ჩვეულება ძველ თბილისში, თბილისი, 1959.

KHATIA TSETSKHLADZE

TBILISI MARRIAGE

Summary

The Paper presents the ethnographic material based on Georgian traditions, in particular the peculiarities of Tbilisi marriage and mediation institute. The presented research clearly confirms the very important elements of marriage in Georgian 19th century life in Tbilisi. The peculiarities of this tradition distinguished by their specialness and individualism. However, it should be noted that in addition to Eastern similarities, European similarities were revealed even if we consider the historical-ethnographic material at the background of the study of these traditions. Historian Davit Bakradze describes the abovesaid very well in his work. The fact that the role of mediator was revealed only in Tbilisi marriages is well reflected in our ethnographic material, this institution did not operate in any other region of Georgia. It was only in Tbilisi and at the same time in most cases of marriage. We should also say here that love marriage was also justified, which was accepted and perfected by the Georgian Church.

The mediator and the matchmaker had different roles, the mediator was a decent person who was not interested in taking money and was close to reality, unlike the matchmaker, and the matchmaker did not consider any shortcomings in exchange for money. In this case, a passive load assigned to the couples to be married, due to which the existing marriage ended with an undesirable result. As for the fact that the bath played a very big role in the process of checking a woman, I. Grishashvili confirms it well in his works, And finally, it should be said that in Georgian existence and Tbilisi marriage every era introduced its own changes, which were determined by the customs, spiritual needs and economic level of the population.